

Stanislovas Žvirgždas. Baltoji žiema II. 1992

... Gieda himnus laukams ir gamtai

Vaikystėje aš nuolat sekdavau
Nuožmias žiemos kovas ir sniego
Antpuolius ir neatverto kuosų skausmo
Persmelktus akiračius. Vidurnaktį nubudęs,
Girdėdavau, kaip ažuolai ir alksniai
Telkias, ruošdamies lig paskutinio savo
Ir nederlingos žemės kraujo lašo ginti
Supuvusius lizdus ir nuogas medžių,
Nespėjusių pabėgti į miškus,
Šakas. Kovoms prasidedant, kai tamsūs
Pulkais įeidavo į kaimą ir stogais
Aidėdavo žiemos kareivių žingsniai, mano knygų
Istorija staiga nublankdavo prieš gamtą:
Friedland, Eylau, ezoteriškai Kryžiaus
Karai ir nykūs Katalauno
Laukai prieš vėjų įniršį ir baisų kuosų

Riksmą erdvėse, – be vėliavų, be būgnų, –
Mirštant arba išliekant: amžinai.

Pro šalį lėkdavo snieguotais karčiais
Padanges siekiantys žirgai;
Krisdavo kažkas ir lūždavo, ir aš
Klausydavausi, kaip pamišęs vienmarškinis
Pranašas beviltiškai kovojančio kaštano
Viršūnėj, įkvėptas klevų ir guobų heroizmo,
Paukščio snapu iš džiaugsmo gieda
Himnus žuvusiems laukams ir gamtai,
Draskydamas nagais didžiulės knygos
Šventus *in folio* lapus.

Baltimore, 1975

Alfonsas Nyka-Niliūnas. Iš *Žiemos teologijos*.

Kitame numeryje:

- Renata Šerelytė. Įkvėpimas iš gamtos.
- Vytautė Žilinskaitė. Išsišokėlė.
- Violeta Rutkauskienė. Dvigubas kryžius, I.

Redaguoja **Aldona Žemaitytė** aldaze@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1-as psl. ... Gieda himnus laukams ir gamtai.
- 2-as psl. **Justinas Marcinkevičius.** Eilėraščiai.
- 3-as psl. **Renata Šerelytė.** Vietoj ašaros – žaibas.
- 4-5 psl. **Benas Urbutis.** Niko Pirosmanio takais.
- 6-as psl. **Stasys Goštautas.** „Draugas“ yra mūsų draugas.
- 7-as psl. **Perpetua Dumšienė.** XXVII knygos mėgėjai.
- 8-as psl. **Vytautas Volertas.** Postmodernizmo ūkanos.

Justinas Marcinkevičius

Pernai Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla išleido naują poeto Justino Marcinkevičiaus rinkinį „Naktį užkluptas žaibo“. Knygos anotacijoje sakoma: „Naujų eilėraščių rinkinio negalėtume pavadinti ramia šiandieninio klasiko knyga. Harmonizuojantis balsas tebėra atpažįstamas, tačiau greta – netikėtos įvykių, žmonių, kultūros reiškinių interpretacijos, socialinės replikos, nerimo būsenos, pereinančios į kintančias, originalias poetines formas.“

VĖLINIŲ ELEGIJA

Galvą nuleidau – ir prieblandos pelenai
apkrito ją.

Pulvis, sakau vakarėjančiam dangui
ir sau. Tebūna. Tebūna.

Bet – paukščiui užuovėjos, sakau.

Pavargusius dvasios sparnus –
kur pakabinti, klausiu.

Degančios žvakės prasmė.

Ar įmanoma dar žemiau nulenkt galvą, kad grumste,
šviežiam žemės grumste
žvaigždžių kapinynai

kaip danguje taip ir žemėje
sužibėtų:

mirusiaisiais šviečiam visatoje,
jų atspindžiais degam.

Tamsa, begalinė tamsa be jų,
našlaitystė ir vienišumas.

Paskui žvakę. Tamsoje paskui žvakę.

Kur dar galėtume eiti, kad nepralaimėtume,
mirusiaisiais pasišviesdami –
o! jų rankos, jų akys!

Vis dar pažįstame juos ir jiems nusišypsom.

Aš taip senamadiškai žiūriu į juos
ir taip jais tikiu. Labiau nei gyvaisiais.

Taip, nėra amžino atilsio mirusiems.

Niekas nežino, kur jie galėtų būti.

Kur jų tikroji buveinė?

Mumyse? Niekad nesutinkame jų.

Atsiminimai. Gęstantys atsiminimai.

Arba degančios žvakės prasmė,
jos virpesys – kas tai yra:

džiaugsmas, baimė, drąsa,
skausmas, muzika, šokis,
begalinis jos noras
pastangos pasakyti, pranešti,
nuraminti, paguosti, pašaukti –
deja, nesuprantamos pastangos.

Liepsnoje gilioji prasmė:

liūdesy lapo virpėjime,
arba verksme.

Štai ji pašoka.

Sustingsta. Nutyla.

Klausosi mūsų tylos.

Ir viską atleidžia.

Taip mums atrodo.

2005

EPIGRAMA

girdžiu ką jūs tylite
kurie kalbate kalbate kalbate

žinau ko nereikia jums kurie
perkate perkate perkate

suprantu kaip sunku jums
kurie griebiate griebiate griebiate

betgi kaip gražiai susilankstote
ir įsidedate save

į vidinę švarko kišenę

2006

* * *

Prašau kad netrukdytų man tylėti
žolė ir skruzdėlė, taip pat žuvis,
prašau visus, kurie neturi balso,
visus, kurių aš negirdžiu – prašau:
neverskite mane ką nors ištarti –
turiu aš savo rūpestį – po jo našta
švintu ir temstu – pervertas pasaulio
regiu arba girdžiu, mąstau arba geidžiu.
Ir tai yra sunkiau negu kalbėti.

2007

MAŽOJI ELEGIJA

– argi į tamsą? taip, argi į tamsą
išsivedė tave? bet aš regiu
kaip švintant virš banguojančių rugių
balkšvam rūke skarelė tavo plaukia.

Ir netikėtai kartais išgirstu
lyg tavo balsą. Ką ir kur jis šaukia?
Paklust jam noriu. Bet juk tai ne tu?
Balkšvam rūke skarelė tavo plaukia.

2005

ŽAIZDA

Ji atsivėrė, ištare „esu“
kraujuojančiu, pažįstamu balsu –

lyg būčiau sau išsigalvojęs ją,
lyg būčiau pats nugrimzdęs žaizdoje.

Ak, svetimoji, tu tenai, giliai,
iš kur pasiekia skausmo spinduliai,

nušvitindami ir nuprausdami.
Bet skausmą – ar tu duodi, ar imi?

Galbūt renki jį išsibarsčiusį, siurbi
raudonom savo lūpom? Kaip glėby

laikai suspaudusi, prislėgusi mane.
Paleisk, nemylimoji! – Ne. Dar ne.

2005

KALNAS

Vingiuodamas į kalną kilo takas
mažai kieno bevaikštomas. Žolė
lyg vesdama, lyg rodydama kelią,
uždusęs bėgo prieš akis, trumpam
prie kokio kupsto stabteldama – tarsi
nutarus atsikvėpt. Tada keleivis
į slėnį žvelgdavo. Ir liūdesys,
ir nuovargis apniaukdavo jo veidą.
Atsiminimai glaustėsi prie jo
lyg didesni ar mažesni krūmokšniai.
Erškėtrožės spyglys, palietęs ranką,
ją ligi kraujo įdrėskė. Keleivis
nulaižė kraują ir ilgai galvojo,
ką primena jo skonis. Užsimerkė.
Paskui iš lėto ėmė leistis. Kalnas
tarytum stūmė nuo savęs. Žemyn.

2004

Vietoj ašaros – žaibas

RENATA ŠERELYTĖ

Justinas Marcinkevičius. *Naktį užkluptas žaibo*: nauji eilėraščiai. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. – 126 p.

Iš paauglystės Justiną Marcinkevičių atsimenu kaip autorių, kuris buvo „klasikinis“ ir teigiamas. Vadinasi, ir nuobodus. Tokie eilėraščiai, kaip „Ašara Dievo aky“ man sukeldavo keistą jausmą – lyg ir gražu, bet ar neliudija kažkokio mazochistinio mūsų tautos sentimentalumo ir polinkio į suprimityvintą metafiziką?.. (Kodėl Lietuva – ašara Dievo aky, o ne, tarkim, Estija?.. Ar Rumunija?.. Ar pagaliau – Rusija?..). Didingosios J. Marcinkevičiaus poemos, kurios, kaip buvo teigta, gūdžiu sovietmečiu žadino tautinę sąmonę ir nacionalinį pasididžiavimą, mums, kaimo paaugliams, daugiau įstrigdavo į sąmonę kaip savotiškos kultūrinės klišės. Gal dėl to buvo kaltas aktyvus ideologinis auklėjimas, kuriame superžvaigždžių vaidmenis atlikdavo tokie dirbtinai sukurti didvyriai, kaip M. Melnikaitė, P. Morozovas ar A. Matrosovai, gal – totali asmenybės niveliacija (būti mašinos sraigteliu atrodė kur kas svarbiau, nei statyti Katedrą ar mokyti tautą rašto). Nes pastarieji veiksmai reikalauja asmeninės atsakomybės. O niveliacija nereikalauja nieko.

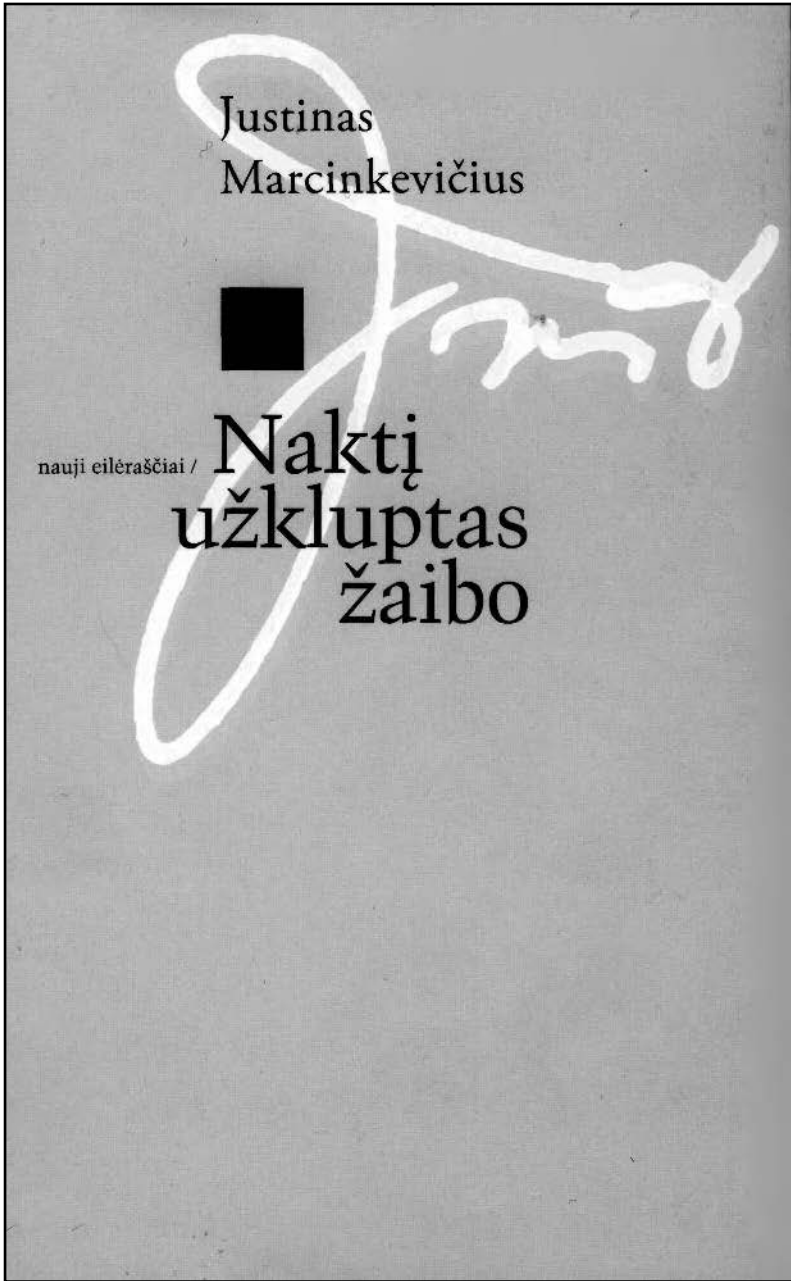
Betgi sovietmečiu „neskambėjo“ ir Maironis. Ir Donelaitis. Tuometiniam švietimui rūpėjo ne bent tos klasikų parašytos eilutės, kuriomis buvo demaskuojamas „buržuazinis kapitalizmas“ ir atskleidžiami „paprastos darbo liaudies“ vargai. Šitos į kabutes paimtos sąvokos šiandien kelia juoką. Bet juoktis nevertėtų (nes, kaip pasakė vienas klasikas, juokiamės ne iš ko nors kito, o iš savęs). Taigi nevertėtų „juoktis“ nei iš „buržuazijos“, nei iš „darbo liaudies“, nei juolab iš J. Marcinkevičiaus (nors kai kurie jaunesni ir radikalesni Lietuvos kritikai ir rašytojai bando tą daryti – Marcinkevičius ir Maironis jiems naftalinu pabarstyta seniena, ir tiek). Socialistinio sąstingio laikais viskas – net ir kūryba, spontaniškiausias žmogaus dvasios dalykas – tarnavo ideologinėms formoms. Argi nuostabu, kad netgi patriotiški (šią sąvoką suprast reikėtų kaip tautos gynimo ir palaikymo formą) kūriniai, tokie kaip „Katedra“, „Mindaugas“, „Mažvydas“ ir kt. buvo iškreipti ir pritaikyti asmenybę žlugdančiai ideologijai. Su savotišku liudėsiu netgi turiu pripažinti, kad šiuos kūrinius aš ir galbūt neretas mano kartos žmogus yra praradęs. Kaip asmenybės ir valstybingumo brandos ir reikšmės liudijimus, kaip galimybę suvokti istorijos tiesą.

Antra vertus, kaipgi jaustis pačiam poetui?.. Neapsiplunksnavę jaunikliai, kurie šokinėja, norėdami iškirsti jam akis, turbūt kelia atlaidų šypsnį, – juk nepasiekia. Be to, tokių šokinėtojų buvo ir bus visais laikais. Kur kas svarbiau – dabartinės Lietuvos ir idealiosios Lietuvos, poeto vizijos, „ašaros“ santykis. Ar tikėtų lyginti Maironį ir Marcinkevičių kaip nusivylusius savo viziją, kaip „Skausmo skundo“ autorius?.. („Be garbės ir be vardo tėvynėj laisvoj / Aš parblokštas ir vienas !.. O mano tėvynė?.. / (...) dabar be garbės, be sostinės pati / Vien tik partijų partijoms dirva plati“ – Maironis, eil. „Skausmo skundas“). Šiokia tokia nusi-vylio gaida nuskambėtų J. Marcinkevičiaus eil. „Epigrama“: „girdžiu ką jūs tylite / kurie kalbate kalbate kalbate / žinau ko nereikia jums / kurie perkate perkate perkate“, tačiau poeto kreipimasis toks subtilus ir universalus, kad adresatu galima laikyti ne tik „niekšus, bastūnus“ ir „diplomuotų valizų vežikus“, bet ir „paprastą liaudies žmogų“, kuris neretai būna pats godžiausias vartotojas. O kaip savotišką pasipriešinimo formą nieko nebereiškiantiems žodžiams, kuriuos nuvertino ir politikai, ir žiniasklaida, ir komercinė kultūra, poetas iškelia tylą: „prašau, kad netrukdytų man tylėti“, suprasdamas, kad tai – sąlyginis

pasipriešinimas („Ir tai yra sunkiau negu kalbėti“). Bet šiame gyvenime, kuriame ne tik tikrovė, bet ir poezija – su klaustuko ženklų, tylėjimo pozicija yra kaip savotiški įžadai, kaip gyvenimas tyruose, kaip atsiskyrėlio meditacijos. Poetas šiandien – toks tyrлаukiuose gyvenantis keistuo-lis, kurio balso nesiklauso pasaulio galingieji ir netgi toji visuo-menės dalis, kurią vadiname „tauta“, „visuomene“, na, prisiminę nesenus laikus, ir „liaudimi“?.. Paradoksalu, nes Sąjūdžio laikais į poetus žiūrėjo minios, jų žodžių klausėsi tūkstančiai žmonių. J. Marcinkevičius buvo vienas iš tokių. O kaip dabar?.. Ar „liaudies“ meilė išliko?.. Galėčiau sakyti, kad stabams toji meilė išliko, bet – ne poezijai. Poeziją stulbinamu greičiu pakeitė tekstai, kurių lėkštumo ir primityvumo kartais neįmanoma apsa-kyti.

Tačiau Marcinkevičius ne tik išliko kaip poezijos au-torius – jis tokiu išlieka. Ir netgi tampa savotišku atradimu (bent jau man). Santūrios, ramiu kilnumu (keista sąvoka šiandienai!) ir orių susitaikymu alsuoja jo naujųjų eilėraščių eilutės. Todėl jos visiškai neprimena „skundų knygos“. Autorius neužima priekaištaujančio pranašo ar moralizuojančio tribūno pozicijos, o jeigu jo liūdnas (ir labai gražias eilutes) apie mirtį, kapines, amžinybę, mirusiuosius laikysime pesimistinėmis, tai pesimistiška reikėtų laikyti visą metafiziką, o žmogaus kaip Dievo kūrinio istoriją – nevykusių materijos pokštu. „Iš vieno grūdo ir mirtis, ir gyvybė“ – gal šiek tiek ir paviršutiniška, bet argi Marcinkevičius, kuriam Lietuva – rugio tėvynė, gali rašyti kitaip, kitaip traktuoti gyvenimo ciklą?.. Argi nėra teisinga, kad ir jo eilėraščių mirusieji plaukia rugių paviršiumi?.. („kaip švintant virš banguojančių rugių / balkšvam rūke skarelė tavo plaukia“). Argi nenuostabu, kai mirusiojo kaulai lyginami su žvaigždynais, su šviesa („mirusiaisiais šviečiam visatoje / jų atspindžiais degam“)?.. O išties didelio ir tikro poeto jauseną liudija eilutės, kuriose mirusieji ir gyvieji sugretinami kaip paraleliniai pasauliai, kaip vieni kitiems spindinčios žvaigždės, saulės, visatos („Nedrumskim jų ramybės. Mumyse / jų yrančios, jų laikinosios dausos“), kurių lokalizacijos nenustatys nei garsūs astronomai, nei modernūs prietaisai. Išėjusiųjų vieta – žmogaus širdyje, sąmonėje, atmintyje. Mūsų atmintis ir širdys – jų „anapusinėje keistoje gyvastyje“.

Naujoje poeto knygoje labai svarbūs įvaizdžiai – tyla, tamsa, šviesa, žaibas, liepsna. Sakytum, visa tai, iš ko buvo tveriamas pasaulis. Galbūt savo naująja knyga J. Marcinkevičius visiems poezijos tyrлаukiuose užsilaikiusiems atsiskyrėliams norėjo priminti, kad ir gyvenimas, ir mirtis – erdvė, kurioje kuriamas pasaulis, vienoks ar kitoks, kad visados reikia žaibo, perveriančio tamsą, žodžio: „Tebūnie...“ „Naktį užkluptas žaibo nustėrau / suakmenėjau aštrios šviesos pervertas: / kas tai – meilė, neapykanta, pyktis, mintis / ar viename smūgyje – viskas?“ Žaibas, naktis, šviesa kaip kirtis, neapibūdinamos jausenos „smūgis“ – ir

žmogus kaip akmuo, kaip kūnas, kurio dvasia „nustėra“. Nepasakysi, kad tai būtų žmogaus sukūrimas. O kas tai, pasakyti sunku. Kūrinio baimė prieš Kūrėją?.. Nuolankumas?.. Susitaikymas?.. Rezignacija?.. Aišku viena – jeigu eilėraštis neduoda vienareikšmių atsakymų, jis tikrai yra eilėraštis. O ne primityvi ir iškreipta tikrovės ir žmogaus jausmų imitacija. Galima netgi sakyti, kad žaibas ir naktis – giliosios poezijos ir žmogaus kūrybiškumo prasmės. Taigi nesibaiminkime būti užklupti žaibo. □

NAKTĮ UŽKLUPTAS ŽAIBO

naktį užkluptas žaibo nustėrau
suakmenėjau aštrios šviesos pervertas:
kas tai – meilė, neapykanta, pyktis, mintis
ar viename smūgyje – viskas?
pagalvojau – gal taip eina Dievas
gal tai jo žingsnis, jo eisena,
jo pastanga išsilaisvinti
ištrūkti iš visumos, pasirodyti,
nustebinti ir apakint?
buvo galima pulti ant kelių prieš tai,
kas liejosi iš pilnatvės
nesutildamas nei danguje, nei naktį...

betgi tilpo many, –
naktį užkluptas žaibo nustėrau

2006

Aktorė Margarita. Klijuotė, aliejus.

Puota su rylininku Datiko Zemeliu. Klijuotė, aliejus.

Niko Pirosmanio takais

BENAS URBUTIS

Jaunystėje perskaičiau beveik visas man prieinamas rašytojo Konstantino Paustovskio knygas. Nepaisant šio rašytojo švento atsidavimo komunizmui (gal tai buvo tik prievolė, ką gali žinoti), jis buvo neprilygstamas stiliaus meistras. Rašė emociškai, bet nebanaliai, lyriškai, bet nesentimentaliai. Žodžiais kūrė ne tik vaizdus, bet ir nuotaikas, kurios tučtuojau tapdavo skaitančiojo nuotaikomis. Ir štai vienoje jo knygoje yra toks epizodas. Tai įvyko jo begalinių klajonių po Rusiją ir jai priklausančius kraštus metu. Brėkstant rytui viename Tifliso (senasis Tbilisio pavadinimas) bute, kur Paustovskis nakvojo pas draugus ar pažįstamus, rašytojas prabudo, pajutęs kad jį kažkas įdėmiai stebi. Pakėlęs galvą pamatė, kad nuo sienų žvelgia keisti didžiausiai žmonės ir gyvuliai. Tai buvo Niko Pirosmanašvilio, trumpiau vadinamo Pirosmaniu, tapyba. Paustovskį, kuris buvo itin stipraus išpūdžio žmogus, paveikslai sukrėtė, ir jis ilgai negalėjo užmiršti to pirmojo susitikimo su keistuoju savamokslu gruzinų dailininku, tuomet dar tik pradėtu vertinti pačioje Gruzijoje kaip unikaliu primityvizmo meno atstovu.

Ir štai šiemet jis pirmą kartą rodomas Lietuvoje, Vilniaus paveikslų galerijoje. Ši ekspozicija, atkeliavusi iš Gruzijos nacionalinio muziejaus rinkinių ir veikianti iki birželio mėnesio, yra kaip dalis nacionalinės programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė. 2009“. Anot Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus R. Budrio, „Lietuvos kultūros visuomenė ir svečiai iš užsienio turės ypatingą galimybę susipažinti su fenomenaliu Pirosmanio kūrybos pasauliu. Mūsų visuomenė jį yra įsidėmė-

jusi nuo 1981 metų, kai garsusis lietuvių režisierius Eimuntas Nekrošius Vilniuje, Jaunimo teatre, pastatė spektaklį „Pirosmani Pirosmani“.

O mūsų muziejaus direktoriaus kolega iš Tbilisio yra įsitikinęs, kad „būtent per kultūrinę veiklą galima vėl tapti vartais į Vakarus ir taip parodyti Gruzijos, kaip tilto tarp Vakarų ir Rytų civilizacijų, paveldą“.

Niko Pirosmanis (1862–1918) – išskirtinė, pasaulinio garso gruzinų meno asmenybė. Anot muziejininkės, Gruzijos nacionalinio muziejaus meno rinkinių vyr. saugotojos dr. Irinos Arsenišvili, atlydėjusios parodą į Vilnių, Pirosmaniui „būdingas metaforinis mąstymas rodo gilų vidinį pasaulį (...) tarp savo bendraamžių Niko Pirosmanis išsiskyrė ypatingu talentu metaforiškai ir sintetiškai reikšti visatos sampratą. Jo meno pasaulis atspindi žmonių tikrovės, gamtos, gyvūnų ir daiktų įvairovę (...) Jo mąstymui būdingas mitologizmas (...) Tapytojo vaizduojami žmonės, gyvūnai, daiktai egzistuoja įdvasintame pasaulyje ir tas įdvasinimas yra jų meninio suvokimo bei išraiškos būdas“.

Šitokį pasaulio suvokimą ir gyvenimo tikrovės perkeitimą mitologizuotais paveikslais N. Pirosmaniui be Dievo duoto talento turbūt suteikė ir jo gyvenimo būdas, ir skaudi jo lemtis. Niko gimė valstiečių šeimoje ir anksti liko našlaitis. Iki dešimties metų augo tarp vynuogynų, turtingoje šeimoje, paskui su ta šeima persikėlė į Tiflisą ir liko jame visam gyvenimui. Neįgijo jokio profesinio išsilavinimo, bet tapyba buvo ne tik jo pašaukimas, bet ir gyvenimo tikslas bei prasmė. Jį nuolat lydėjo amžinas skurdas. Duonai ir vynui, dažams ir nakvynei užsidirbdavo smuklėse, mažose užieigose, amatininkų dirbtuvėse tapydamas iškabas ir paveikslus. Nesėkmingai bandė užsiimti komercija, bet buvo ne materialistinio pasaulio paukštis. Kaip rašo I. Arsenišvili, tapytojas buvo benamis. Kartais nakvodavo kur papuola, kartais nuomodavo kokį nors mažą kambarėlį rūsyje po laiptais, dažnai nakvodavo ten, kur ir dirbdavo. „Pasakojimai, perduodami iš kartos į kartą, leidžia susidaryti vaizdą asmenybės, pasižyminties giliu dvasingumu, originalumu ir vidine nepriklausomybe. Kaip kūrėjas jis pasiklojė savimi, jo sukurti darbai sky-

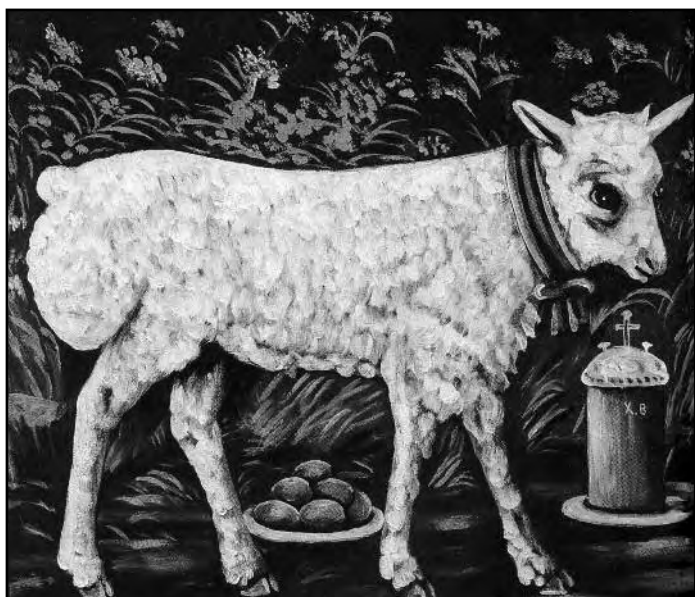

Liūtas ir saulė. Kartonas, aliejus.

rėsi nuo visų kitų. Pirosmanis tikėjo savo išskirtinumu, laikė save dailininku ir išsiskyrė net išvaizda – rengėsi ‘europietišškai’, vilkėjo švarką, kartais palta, dėvėjo plačią fetrinę skrybėlę”.

Tokį vaizdą mums nupiešia N. Pirosmanio tyrinėtoja ir jo kūrinų saugotoja. Šį Dievo ir gamtos duoto talento gaivalingą menininką atrado XX a. pradžios gruzinų dailininkai ir pirmą sykį jo kūrybą eksponavo Maskvoje 1913 metais, rašė straipsnius apie jo meną. Po trijų metų (1916) poetas Ilja Zdanevičius savo namuose Tiflise surengė Pirosmanio tapybos parodą. Dar po dviejų metų (1918) Niko Pirosmanašvilis mirė vienišas, nors iki tol kartkartėmis jį, labai skurstantį, ligotą aplankydavo jauni dailininkai. Jo kapas nežinomas, nuskendęs milžiniškame Tbilisio kapinyne. Gruzinų dailėtyrininkas Grigolas Rokabidzė rašė: „Lyg būtų jis ne miręs, bet tiesiog dingęs. Tarsi tam, kad išliktų mūsų atminty didžiu anonimu, kaip ir jo palaikai. Matai Pirosmani – ir tiki Gruzija“.

Parafrazuojant G. Rokabidžę, galima pasakyti: klausaisi gruzinų dainų – ir tiki Gruzija. Gruzinų filmai neapsieina be tos tautos ilgesingų lyg rauda, tarp kalnų besisklaidančių ir viršukalnių debesyse ištirpstančių dainų. Tarsi pati Gruzija apraudotų savo permainingą, dramatišką likimą. Išgirsti dainuojant gruzinus ir patiki, kad tokios tautos niekas niekada negalės pavergti. Gruzinų liaudies daina yra pati laisvės dvasia. Tautos dvasia. Tokį jausmą teko patirti, kai, atidarant Pirosmanio parodą, buvo surengtas jaunų solistų iš Tbilisio, Muzikos akademijos magistrantų, koncertas, kuriame skambėjo ne tik klasikos operinės

Velykų avinėlis. Klijuotė, aliejus.

melodijos, bet ir kalnų laisvės oru per-smelktos gruzinų liaudies dainos.

Menotyrininkai įžvelgia Pirosmanio kūrinių sąsajas su vėlyvųjų viduramžių gruzinų bažnytine tapyba ir skulptūra, su antkapiniais paminklais. O eiliniam žiūrėtojui išpūdį daro prigimtinis jo darbų monumentalumas ir simbolika. Drėgnomis didžiulėmis akimis tiesiai į žiūrovą žvelgiančias Pirosmanio gruzines, užimančias kone visą paveikslo aukštį (bet būtinai nerealių spalvų dangaus fone), menotyrininkai lygina su Piera della Francescos nutapytomis madonomis, o gyvulius – su senovinėse olose rasta elnių ir bizonų paveikslais. Sukrečia Pirosmanio gyvulių ir žvėrių simboliškas didingumas, jų „portretų“ kompozicinis lakoniškumas, išduodantis prarastojo Rojaus nuojautą.

Išspūdingos siužetinės-figūrinės kompozicijos, pasakojančios apie gruzinų gyvenimo būdą ir buitį. Visi jo paveikslai nutapyti ne ant drobės ar kartono (Pirosmaniui tai buvo per brangios medžiagos), o ant paprastos klijuotės, kurios iš šeiminių jis gaudavo smuklėse, vyninėse ar mažose dirbtuvėlėse. Spalvos – tamsios, vyrauja gili juoda, kuri net skamba savo muzikalumu, kai susijungia su baltais paviršiaus plotais. Į tuos juodai baltus sąskambius įsipina paslaptingas violetas arba prislopinta žaluma. Kai kuriuose paveiksluose įkomponuoti įrašai, paaiškinantys, ką dailininkas norėjo pavaizduoti.

Irina Arsenišvili teigia, kad „savotiškas raktas Pirosmanio meninei idėjai suvokti – paveikslams autoriaus suteikti pavadinimai ir užrašai ant jų. Užrašų turinys nusako paveikslo struktūrą. Kiekvienu konkrečiu atveju bendros kompozicinės struktūros interpretacija, laikas, erdvė, ritmas, formos, spalvų perkeltinė išraiška tiesiogiai priklauso nuo paveikslo aspekto, atitinkančio meninę idėją“. Šią savo mintį grindžia konkretaus kūrinio analize. „Paveiksle *Baltoji smuklė* parodomas šventinis jaudulys, jausmų perteklius – horizontalus formatas, dinamika, laisva škicinė forma, groteskinė deformacija ir t.t.“

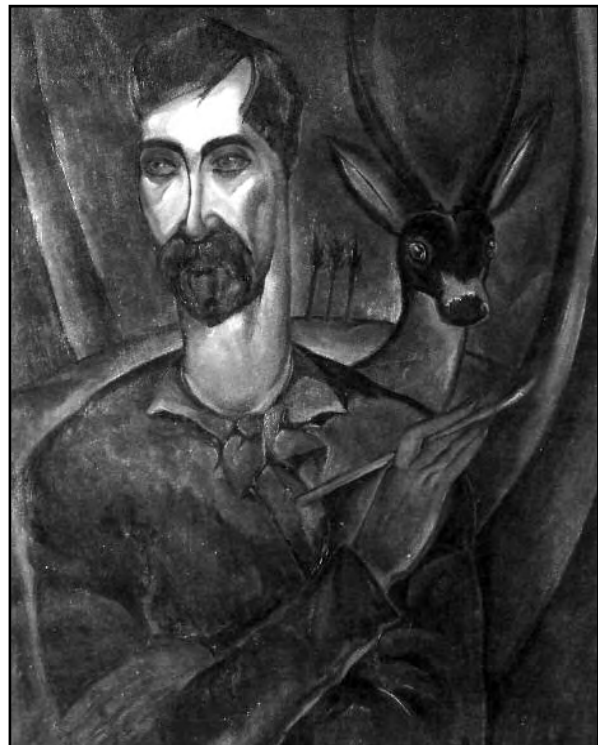
Berniukas ant asiliuko. Klijuotė, aliejus.

Piknikas. Klijuotė, aliejus.

Į Niko Pirosmanio paveikslus galima žiūrėti ilgai ir juose sau atrasti vis naujus dailininko ir jo tautos sielos peizažus. Gali pajusti tolimos kalnų šalies istoriją, jaudinančią tikrovės rūstumu ir nepakartojamu poetiškumu. Tas poetiškas rūstis vilioja, masina skverbtis į pažinimo gelmes, paties žiūrėjojo sąmonės kertelėse atveria slypinčias ir dar neatspėtas galimybes. Tai yra taip gyva ir tikra šiais visuotinio dvasinio sumenkėjimo laikais. Tie 35 Niko Pirosmanio paveikslai, atvykę iš dėkingos Lietuvai už palaikymą prieš Rusijos agresiją Gruzijos, yra sėkmingas „Vilnius – Europos kultūros sostinė. 2009“ projektas, iš esmės besiskiriantis nuo tą pačią dieną, tiksliau naktį (2008 gruodžio 31-oji), virš Vilniaus arkikatedros dangų raudonai nudažiusį fejerverką, kurį kandžiai išjuokė kritiškoji Rūta Vagnaitė. Pelnytai išjuokė, tad leisiu sau pacituoti nors keletą jos sakinių: „... Stebuklo (*fejerverko* – B.U.) žiūrėti rovimės iš visos Lietuvos. Prieš vidurnaktį Katedros aikštėje aidėjo dejonės ir keiksmi. Likus pusvalandžiui iki istorinės tūkstantmečio dvylikos visi Vilniaus keliai buvo užgrūsti piktų, šlapių, pėsčių ir važiuotų piliečių, kurie stumdėsi, brovėsi, trypė vienas kitą, galiausiai metė mašinas ir stumdydamiesi bėgte leidosi į geriausio matomumo vietas. Ir aš, palikusi mašiną vidur kelio, broviausi su visais, buvau ant Subačiaus kalno jau po dvylikos, pirmąsyk gyvenime pražiopsojusi Naujųjų metų akimirką, drauge su visa sugyvilėjusia minia pamačiau... nieką. Pašvaistę, panašią į tą virš 'Statoil' degalinės Lazdynuose.“

Turiu vilties, kad toje minioje nebuvo nė vieno, kuris prieš tris valandas iki dvyliktos Vilniaus paveikslų galerijoje (Chodkevičių rūmuose) dar gėrėjosi gruzinų dainomis, solistams šaukė bravo! O už keleto salių naujametinę naktį pasitiko romūs Niko Pirosmanio gyvuliai, bibli-nėmis akimis į pasaulį žvelgiantys žmonės. □

Lado Gudiašvili. Pirosmanio portretas. Drobė, aliejus.

Valstietė su vaikais neša vandenį. Klijuotė, aliejus.

„Draugas“ yra mūsų draugas

STASYS GOŠTAUTAS

„Draugas“ simboliškai tikrai yra geras mūsų bičiulis. Visa išeivija, t.y. ką mes vadinam pabėgėliais po Antrojo pasaulinio karo – nuo Patagonijos iki Aliaskos ir nuo Uralo iki Tokijo – skaitėm „Draugą“. Jis buvo tas akiratis, kuris mus informavo ir jungė. Galėjom polemizuoti ir rašyti laiškus į redakciją, reaguoti ir straipsnius ir vedamuosius, galėjom pykti ir džiaugtis, bet, atėjus laiskanešiui, pirmučiausia žiūrėdavom, kas naujo yra mūsų pakrantėje, t.y. tučtuojau skaitydavom pirmutinį ir paskutinį puslapį.

„Draugas“ buvo ta nepaprasta susižinojimo priemonė, per kurią mes įprasminom kartais niūrų išeivijos gyvenimą, laukdavom, kad kas nors atsitiktų Lietuvoje ir kad nelauktai atrastume ta prarastą tėvynę, kad kas nors kaip nors mums ją

gražintų tokią, kokią ją palikom bėgdami nuo maro, bado, Sibiro ir beprasmiškų kančių.

„Draugas“ tikrai buvo mūsų draugas. Gal kartais ir numodavom ranka dėl vienos ar kitos informacijos, dėl išsižiebiančios nesantaikos ar nesusipratimo... Kaip ten bebūtų, „Draugas“ buvo mūsų lietuviškos informacijos šaltinis. Jeigu kurią dieną jis nepasirodydavo ar ateidavo pavėlavęs, mūsų diena kažko trūkdavo, ir mes nerimaudavom, kol galų gale tas nėlėbėsis pasirodydavo. Nepaisant to, kaip jis atrodydavo, vis vien jame buvo surašyta visa, kas mums, lietuviams, buvo svarbu ir brangu.

„Drauge“ dirbo daug mūsų draugų – Vytautas Bagdavičius, Pranas Garšva, Juozas Prunskis, Česlovas Grincevičius, Kazys Bradūnas, Aloyzas Baronas, Bronius Kviklys. Skaityti „Draugą“ – tam tikra prasme reiškė skaityti savo draugų mintis, tai buvo kasdieninis patikrinimas, kas jiems svarbu ir kas egzodo tautai reikšminga. „Drauge“ rasdavai ne tik tuos čia paminėtus redaktorius, bet ir visa eilę bendradarbių. Pažiūrėjęs, kas parašė kurį nors straipsnį, nutardavai, ką skaityti pirmiau, o ko visai neskaityti. Turbūt net Lietuvoje, o ką jau sakyti apie tremtį, tarp 1950 ir 1990 metų, nebuvo tiek intelektualų vienoje vietoje, kaip Chicagos „Drauge“. Tai gražus keturiasdešimties metų tarpas, prilygstantis tik Bostono *Lietuvių enciklopedijos* bendradarbių būriui.

„Draugas“ buvo mūsų draugas. Dar ir šandien jis tebėra draugas, nors redaktoriai mums vos pažįstami arba net nepažįstami ir nors tai, kaip jie supranta išeiviją, ne visad sutampa su realybe. Jie dažnai nepataiko atsakyti į klausimą, nes jau augo sovietinėje Lietuvoje, ir mus jie supranta ir priima visai kitaip. Bet vis tiek po truputį pripranti prie Dalios Cidzikaitės ir kitų redaktorių. Ir pradedi su jais draugauti, kaip draugdavai su anais, ir pradedi priprasti prie jų mąstymo ir sutikti su jų galvosena.

Neteko man pažinti „Draugo“ prieš dipukų laikus, t.y. iki 1949 metų, kai dauguma atvykėlių atsikėlė į Chicagą ir visi griebėsi bet kokio darbo ir visi labai norėjo skaityti lietuvišką spaudą, kuri iš pradžių buvo senųjų emigrantų rankose, kaip, pavyzdžiui, ilgamečio Leonardo Šimučio. Senieji redaktoriai, be abejo, susilaukdavo daug kritikos, bet išeiviai po truputį priprato prie jų. O vėliau, labai greitai, atsirado nauji redaktoriai, ir laikraštis virto tokiu, kokio išeivių skaitytojai pageidavo. Dipukams pradedant nykti, laikraštis keičiasi, nes kitaip liktų be skaitytojų. Laikraštis prisitaiko prie naujų emigrantų, ir reikia tikėtis, kad palengva jie perims ne tik redakciją, kas jau dabar vyksta, bet ir skaitytojų būrį, be kurio joks laikraštis neišsilaiko.

„Draugas“ yra tikras mūsų draugas, kurio svarba mano ir ankstyvesnės kartos skaitytojams buvo aiški. Jis palaikė mūsų išeivijos gyvenimą, suteikdamas jam lietuvišką dvasią ir palaikydamas mūsų viltį, kad kažkas tokio anksčiau ar vėliau įvyks, ir mes būsim pasiruošę jį priimti ir dalyvauti jame, ir džiaugtis, kad tai įvyko ir kad kitaip ir būti negalėjo.

O vis dėlto galėjo būti ir kitaip. „Tarybukai“ visus penkiasdešimt metų bandė suniekindi mūsų spaudą, intrigavo, kad laikraščiai tarpusavy peštųsi ir kad skaitytojai nepasitikėtų savo spauda, kad jos neremtų. Buvo laikotarpis, kai atrodė, kad galas mūsų spaudai yra čia pat ir reikės skaityti tarybinę spaudą, kaip peršamas ir giriamas „Gimtasis kraštas“ arba vietinius komunistinius laikraščius. Jie bandė ne vieną laikraštį ar žurnalą paversti savo propagandos įrankiu ir tuo pačiu jį sulikviduoti. Bet tas sąmokslas jiems nepavyko. Po kiekvieno kivirčo mūsų spauda pasidarydavo stipresnė.

Taigi vertinant mūsų šimtmetį senuką „Draugą“, negalima pamiršti, kiek daug jis mums suteikė džiaugsmo, patriotizmo ir vilties, kaip draugiškai jis mus sutiko prie laivo ar lėktuvo ir stebėjo mūsų kasdieninį gyvenimą bei mūsų viltis. „Draugas“ viską, kas vyko išeivijoje, užrašydavo kaip kroniką ir patvirtindavo, kad lietuviškas gyvenimas yra įmanomas toli nuo Lietuvos ir kad kiekvienas žingsnis priartina mus prie tėvynės, nors ir reikėjo išmokti mylėti ją iš tolo.

Taip, „Draugas“ mus išmokė mylėti Lietuvą iš tolo ir gerbti mūsų istoriją ir besivystančią kultūrą. Sunku įsivaizduoti, kokia išeivija būtų buvusi be „Draugo“ ir kas apskritai būtų likę iš tos išeivijos, jeigu nebūtų lietuviško laikraščio. O ką jau bekalbėti, apie įnašą, kurį išeivija per spaudą ir kultūrą buvo padariusi naujai gimstančiai Lietuvai.

Šiandien laikraštis turi visai kitą misiją, nes esam perkrauti informacijos internete. Laikraštis jau nėra vienintelė informacijos priemonė, kai esam ja bombarduojami iš visų pusių. Bet vis tiek, gal iš įpratimo, užuot sėdėjęs prie interneto kompiuteryje, yra mieliau skaityti laikraščio puslapį prie kavos puodelio. Aišku, jei „Draugas“ išvis nustos ejęs, iškyla pavojus, kad kitas laikraštis užims jo vietą. Čia neminėsim jokio konkrečiai, bet prisiminkim, kaip kadaise, užsidarius „Naujienoms“, dauguma laikraščio skaitytojų ramiai perėjo į „Draugą“. Gal lengviau būtų suprasti „Draugo“ svarbą išeivijos gyvenime, jeigu pamąstytume, kas būtų, jeigu jo nebūtų buvę. Kur būtų prisiglaudę mūsų pabė-

gėliai intelektualai? Kaip iš Bostono *Lietuvių Enciklopedija*, „Draugas“ suvienijo nemažai intelektualų, kurie suprato, kad jie reikalingi paremti visus pabėgėlius tautiečius ir kad jų žodis per spaudą turi nepaprastą svorį.

„Draugas“ gali didžiulis savo atlikta istorine misija, kuri jam atiteko nelauktai. Jis suprato savo pareigą ir bandė atlikti ją kuo geriausiai. Nedaug laikraščių gali pasigirti tokiu savo istoriniu vaidmeniu, primestu likimo. Ar ir toliau „Draugas“ vaidins tokį pat vaidmenį, kaip iki šiol, priklausys daugiausia nuo naujų skaitytojų, atvykusių į JAV po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo, ir nuo mūsų jaunimo, kurį reikėtų pripratinti prie mūsų spaudos.

Aišku, dienraštis istorinės vertės požiūriu yra trumpalaikis. Šios dienos naujienos rytoj jau bus pasenusios. Kad laikraštis istorine prasme išliktų ilgiau, galima padaryti rinkinį įdomiausių ir reikšmingiausių istorinių, socialinių, kultūrinių straipsnių, kurių aktualumas dar neišbluko arba kurie parodo svarbą to meto įvyki. Užuoat pririnkus daugybę nuotraukų ir sukaupus šūsnį diti-rambų, kurie labai greit praras savo aktualumą, geriau atrinkti geriausius straipsnius – per šimtą metų tikrai jų susikaupė daug – ir paskirti jiems pusę jubiliejinio veikalo, aišku, nepamirštant įdėti vardinę rodyklę ir kitas rodykles, kurios palengvintų skaitytojams orientuotis gausioje veikalo medžiagoje. Visa, kas svarbu žinoti apie „Draugą“, jau yra parašyta, tad neapsimoka prie to pridurti dar keleto šimtų puslapių. Siūlau daryti atranką, o tai tikrai nelengvas darbas, – pateikti knygoje koki šimtą vardinių straipsnių, kurie ateityje padidintų „Draugo“ istorinę reikšmę. Klausimas, kas turėtų tai padaryti ir ką atrinkti? Tai daug sunkiau, negu parašyti „Draugo“ istoriją. Tokių knygų turi mažai kuris laikraštis. Ir jos nebūtinai reikalingos. „New York Times“ turėjo neblogą idėją sudaryti keletą milžiniškų albumų – laikraščio formato dydžio – kuriuose būtų išleisti istoriškai vertingi pirmieji puslapiai. Kiek žinau, laikraščio istorijos redakcija dar neturi.

Atrinktus tekstus galima būtų perfotografuoti skaitmenine sistema ir knygon sudėti taip, kaip jie buvo originale išspausdinti – su klaidom ir kitomis pastabomis. Taip nebūtų sugaišta daug laiko ir sutaupyta pinigų. Tada kiekvienas skaitytojas galėtų būti istorijos kritikas ir galėtume turėti daug įdomesnį „Draugo“ šimtmetį... □

XXVII knygos mėgėjai

PERPETUA DUMŠIENĖ

„Draugui“, šiemet liepą švęsiančiam 100 metų jubiliejų, Lietuvių kultūros draugijos tema yra aktuali. Draugija, keistoku pavadinimu *XXVII knygos mėgėjai*, įdomi visų pirma tuo, kad daugelis jos narių lavinosi Europoje, aktyviai darbavosi Lietuvoje, o po 1940 metų okupacijos išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas ir tolesnį kultūros darbą dirbo jau Amerikoje. Tad Draugijos narių asmenyje JAV lietuvių bendruomenė gavo ne vieną išsilavinusį inteligentą.

Tų inteligentų – diplomatų, rašytojų, kalbos tyrinėtojų, dailininkų – gyvenimą ir darbus paminėsime atskirai. Bet pirmiausia reikia paminėti, kad ši draugija priklauso ne vien kultūros istorijai. Ji, kaip ir daugelis politikos, kultūros, visuomenės institucijų, savo gyvavimą baigė 1940 metų liepos mėnesį. O buvo atkurta Lietuvai atgavus Nepriklausomybę (1993 metais) ir darbuojasi populiarendama knygos kultūrą. *XXVII knygos mėgėjų draugija* yra bibliofilinė visuomeninė organizacija.

Kodėl toks keistas pavadinimas

Kai pasisakai, kokios Draugijos narys esi, ne vienas teiraujasi, kodėl pavadinimas toks keistas. Ta vardo suteikimo istorija yra minima *XXVII knygos mėgėjų draugijos* Metraščiuose. Pasakojama, kad viena iš būsimos Draugijos steigėjų – diplomato, Lietuvos pasiuntinio Prancūzijoje žmona Marija Urbšienė-Mašiotaitė, gyvendama Paryžiuje, turėjo progos susipažinti su prancūzų bibliofilais, kurių draugija veikė nuo 1820 metų ir joje buvo tik 35 nariai. M. Urbšienė gavo Draugijos įstatus, išvertė juos ir atsiuntė į Lietuvą kitam būsimajam Draugijos steigėjui V. Steponaičiui. Rengdami lietuviškosios knygų mėgėjų draugijos įstatus, steigėjai apsisprendė, pagal prancūzų pavyzdį, kad tokioje Draugijoje narių gali būti tik ribotas skaičius. Kodėl jie išsirinko dvidešimt septynis? Metraščiuose apie tai aiškinama su humoru. Kaip pasakytų seni žmonės – *būk tai* (galbūt), to meto Lietuvoje 27 buvo populiarius skaičius, nes liaudyje buvo labai populiarius gydomasis antpilas „Trejos devynerios“ (triskart devyni – dvidešimt septyni). Taip ir nutiko, kad 27 žolių antpilas turėjo gydyti kūno negalavimus, o *XXVII knygos mėgėjai* buvo pasiryžę gydyti tautinės kultūros negalias, sveikatinoti knygos išvaizdą, puoselėti knygų leidybos kultūrą.

Kokia Draugijos vizija ir misija

„Dviguba bibliofilybė“, – tokie žodžiai yra pasakyti Juozo Tumo-Vaižganto, vieno iškiliausių ikikarinės Lietuvos XXVII knygos mėgėjų Draugijos žmogaus, jos sielos. Šiuolaikiniais žodžiais tariant, Vaižgantas šia fraze genialiai suformulavo, kuo Europos kontekste Lietuvos bibliofilų Draugija turėtų būti ypatinga. Vaižganto supratimu, tauta, kuri ilgai buvo nelaisva, negali to taip greitai pamiršti. Netgi jos knygų mėgėjai negali būti tokie kaip anglai ar prancūzai, kurie tik kolekcionuoja senas, retas ar žymiausių dailininkų karališkai iliustruotas, nelygstamai įrištas knygas. Knygnešių vaikai privalo ir žmonėse skleisti knygos šviesą, ne vien šviesą, bet ir apšvietą, neužsidaryti vien labiausiai išsilavinusių žmonių rate. Jie turi ir suvargusių sodiečių nepamiršti, gerbti ir savo motinos maldaknygę, ir savo tėvo

sodiečio kalendorių. Galima sakyti, kad Vaižgantas tarsis užprogramavo sąvokas, kurias mūsų laikais žymi skirtingai suvokiamas inteligento ir intelektualo terminų turinys. Inteligentas visada turėjo jam priskirtą apšvietos misiją. Tad ir dabartinių laikų Draugijos nariai – vieni linkę labiau kolekcionuoti, jie turi garsias retų ir senų knygų kolekcijas, o kiti labiau linkę knygos meną ir kultūrą populiarinti. Tad Draugija rengia platų atgarsį visuomenėje turinčias kasmetines knygos šventes, skirtas Spaudos atgavimo dienas, rengia specializuotas knygų parodas, kviečia žinomus bibliofilus susitikti su mokiniais.

Draugijos istorija, pagrindinės veiklos kryptys

XXVII knygos mėgėjų draugija yra bibliofilinė visuomeninė organizacija. Jos istorija buvo pradėta ikikarinėje Lietuvoje. 1930 m. Kauno intelektualai: dailėtyrininkas, muziejininkas ir bibliofilas prof. Paulius Galaunė, karo istorikas, publicistas, knygotyrininkas pulk. Vytautas Steponaitis, kultūrologė Marija Mašiotaitė-Urbšienė įkūrė *XXVII knygos mėgėjų draugiją*. Jos branduolį su-

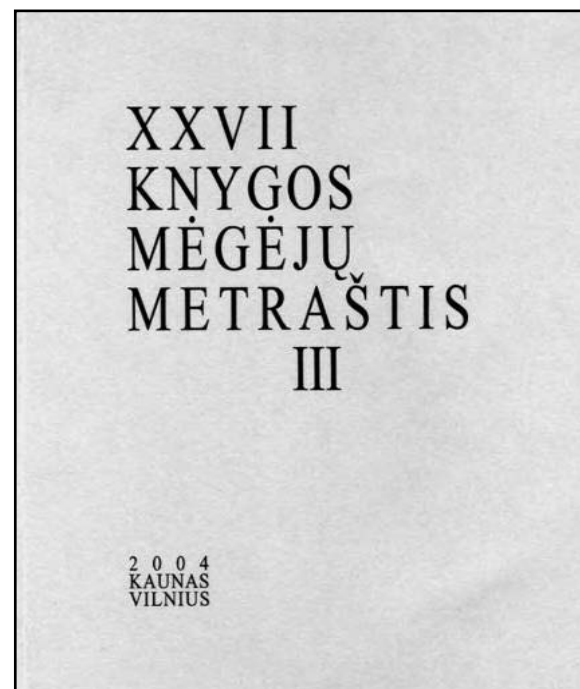

Stovi Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus (Galaunių namų filialo) darbuotoja Inga Nenėnienė.

darė žymiausi to meto mokslo ir kultūros veikėjai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, rašytojai Juozas Tumas-Vaižgantas ir Aleksandras Puida, politikai ir visuomenės veikėjai Mykolas Šleževičius, Petras Klimas, Magdalena Avietėnaitė ir kt. Draugija rūpinosi lietuviškos knygos kultūra, jos estetinę išvaizdą, skaitybą, išjudino visuomenę, leidėjus, dailininkus rengiant ir leidžiant aukšto meninio lygio knygas.

Iki 1940-tųjų Draugija išleido puikiai iliustruotų knygų, parengė Lietuvos kultūrai reikšmingų leidinių. Draugijos išleista knyga „Gulbė karaliaus pati“ 1937 m. pasaulinėje moderniojo meno ir technikos parodoje Paryžiuje buvo apdovanota Didžiuoju prizu, o leidinys „Jonas Biliūnas. Liūdna pasaka“ – aukso medaliu. Abu leidiniai buvo puikiai iliustruoti: pirmosios – dailininkas V. Petravičius, antrosios – M. Bulaka. Draugijos narių parašytus straipsnius ar studijas *XXVII knygos mėgėjų draugija* sudėjo į du savo Metraščius (*XXVII Knygos mėgėjų draugijos metraštis* I-II, 1933-1937).

Po antrosios Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo įvairiuose bibliofilų susibūrimuose, privačiuo-

se pokalbiuose vis dažiau imta kalbėti apie *XXVII knygos mėgėjų draugijos* atkūrimą. Draugija buvo atkurta 1993 metų birželio 27 d. Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje. Iniciatoriai – Kauno kultūros namų bibliotekos direktorė Dalia Poškienė, Kauno bibliofilas ir bukinistas Vidmantas Staniulis, pedagogas Romas Adomavičius, Kauno kardiologijos instituto profesorius, dabar jau a. a. Alfredas Smailys, Kauno Savanoriškos krašto apsaugos rinktinės kuopos pulkininkas Artūras Šablauskas ir vilnietis Lietuvos teisės istorikas Vytautas Raudeliūnas. Per penkiolika atkurtosios Draugijos veiklos metų Draugijai vadovavo: Vytautas Raudeliūnas (1993–1995), Antanas Buračas (1995–1998), Albinas Vaičiūnas (1998–2001), Birutė Butkevičienė (2001–2004), Beatričė Kleizaitė-Vasaris (2005–2007), nuo 2007 m. – Dalia Poškienė. 1993-aisiais atkurta Draugija tęsė pirmtakų veiklą. Vaižganto mintys apie dvigubą bibliofilybę tiko ir šiam laikotarpiui. Pirmuoju Draugijos gyvavimo laikotarpiu Lietuva dar prisiminė spaudos draudimo laikotarpį, tad bibliofilai mąstė ne vien apie elitinį knygos kultūros meną, bet domėjosi ir visuomenės švietimu. Antrojo tūkstantmečio pabaigoje Lietuva buvo išsivadavusi iš SSRS priklausomybės, tad bibliofilai daug dėmesio skyrė naujų kultūros tradicijų formavimui. Kasmet (2008 m. surengta jau 14 – toji) iškilmingai švenčiama Knygos šventė,

skirta, Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienai paminėti. Ta proga tarsis apžvelgiami visų metų Draugijos darbai, – parengiamos unikalios senų ir retų kolekcinį rinkinių parodos, organizuojami aukštos meninės ir poligrafinės kultūros leidinių konkursai, įteikiamos premijos, rengiami pranešimai, koncertai. Šventėse dalyvauja bibliotekinin-

Nukelta į 8 psl.

Bibliofilas Vidmantas Staniulis prie savo knygyno-antikvariato. 2008 m. Autorės nuotraukos

Postmodernizmo ūkanos

VYTAUTAS VOLERTAS

Pasišlaistykime po turgų, pabuvokime įvairių žmonių minioje. Baltaodžiai, juodosios ir geltonosios rasių atstovai, maišytieji, kalbų ir kalbelių, tautų ir tautelių gausa. Visi skuba, stumdosi alkūnėmis, neatsiprašinėja, bet ramūs ir nepyksta. Tai masė be elegancijos elgesy ir aprangoje. Kiekvienas rūpinasi savo reikalais, į aplinkinius nekreipia dėmesio, jų gal net nemato. Tai žmonės sau, tai laisvi žmonės. Būtų net laimingi, jei jų nekvaršintų mintys – rasti ką nors gero ir pigaus, būtinai rasti. Ir šios mintys sudaro turguje buvimo esmę, bastymosi tikslą. Gauti, apglėbti, turėti – čia tiek galvojama, tiek supranta, turgaus mintys paprastutės, visų vienodos ir visiems aiškos.

Tai žmonijos globalinės ateities mentalitetas, kai rasės, tautos, visuomenės susigrūs į vieną turgų su vienu tikslu – turtėti. Tada nebus politinių debatų ir priešrinkiminių ginčų. Juk kalbančiųjų niekas neklausys, o politika tame turguje liks tik žvyreliu po prekiaujančiųjų kojomis, nes turgavietėse žolė neauga. Akis užtemdys ir ausis užtvenks reklamos, tad kiti vaizdai liks nepastebėti, garsai neišgirsti, žodžiai nesuprasti, ir kultūrai nebus kur įsiterpti. Sunyks šventovės, nes tikėjimas neįteikia medžiaginės naudos, bet klestės individuali laisvė, kaip ji klesti laukinių gyvūnų būty.

Į panašią padėtį šiandien mus kviečia, vilioja

plintantis kuždulys apie globalizmą, skleidžiamas postmodernizmo liberalų. Postmodernizmas aukština kiekvieno mūsų individualybę ir skatina tapti visiškai nepriklausomais. Tokie žmonės atitrūksta nuo bendruomenės ir ją panaudoja tik savo egoizmo tikslams.

Kas gi tasai postmodernizmas iš tikrųjų yra? Dvidešimtas amžius ir jo modernizmas atnešė didelius techninius laimėjimus. Bet nuo to amžiaus vidurio žmonės pradėjo kaitėti kuriais „laimėjimais“, ypač masinėmis žmonių naikinimo priemonėmis, bodėtis. Tada pagrindiniu tikslu tapo kančios ir gyvenimo sunkumų išvengimas su materialinės laimės siekiu. Techninius mokslus nustelbė socialiniai mokslai, daug lengvesni, nereikalaujant sunkių, dažnai nesėkmingų bandymų. Sociologai sėdi kabinetuose, jiems netenka praleisti laiko neįprastose laboratorijose arba nedraugiškoje gamtos aplinkoje. Tačiau iki šiol jiems rimtų minčių dar neatėjo. Sulaukta tik žodžių tvano, skandinancio žmogaus prigimtį.

Postmodernizmas skelbiiasi vedas į kultūrinės aplinkos pakeitimą, bet iš tikrųjų jis neigia bet koki žmogaus domėjimąsi kultūra ir iš esmės keičia vertybių sampratą. Postmodernizmas skelbia moralinį reliatyvumą, panaikina skirtumą tarp blogio ir gėrio, tvirtina, kad objektyvi tiesa neegzistuoja. Jis sulygina visas religijas ir sekas, magijas, astrologinius būrimus ir spiritizmo seansus. Jis sutinka su tokia religija, kuri gali būti komercinio naudojimo pasaulėžiūra, o jeigu Dievas yra, tai yra tam, kad tarnautų žmogui, užtikrintų

jam saugų gyvenimą ir duotų laisvę viskam ir nuo visko. Postmodernizmo pagrindiniai bruožai: objektyvios tiesos panaikinimas ir teisė į individualumą bei į niekieno nevaržomą laisvę. Nieko nėra tikra. Nei Dievas, nei žmogus, nei žmogaus protas jo nevaržo, asmens laisvė reiškia teisę veikti pagal savą moralinės atsakomybės jausmą. Siekiama išauklėti atvirą ir niekieno nevaržomą žmogų, panaikinti tautines, šeimynines, rasines, kultūrinės, religines vertybes. Bendruomeniniame gyvenime turi viešpatauti besąlyginis laisvės principas be religinių, moralinių, filosofinių ar kitokių varžtų.

Modernizmas minties srityje siekė tikslaus, racionalaus, mokslinio realybės pažinimo. Postmodernizmas veda į kažkokią nirvaną, į intelektualinę pasimetimą, standartų sumažinimą, net į žmogaus nuvertinimą, burtus gretinant su mokslu. Žinoma, kiaušinius ar žuvis turguje pardavinėti yra lengviau nei kultūros darbuose triūsti, bet tokios laisvės žmogaus prigimtis nepriima. Trumpam laikui galima postmodernizmo filosofija susižavėti, bet ji galvojančio žmogaus ilgėliau savo rūkuose neišlaikys. Visi norėtume skraidyti, bet žinome, kad tai yra neįmanoma, kaip yra neįmanoma taiki, išmintinga visuomenė be moralės. Šion filosofijon jungtis minios neskubės, kaip neskubama į parduotuvę, kurioje nėra vertingų prekių. Postmodernizmo – kartu ir globalizmo – siūlomos prekės yra apgaulios, o mažoms tautoms pragaištingai nuodingos.

Atrodo, kad priimtinausia filosofija yra ta, kurią amžiais kuria pati žmonija, dar nesuspėjusi iki šiol jos užbaigti. Ji ieško ir laisvės, ir saugumo, ir laimės, tačiau šis ieškojimas yra grindžiamas ne individualia morale, bet žmogiškąja prigimtimi, ir ne ją žalojant, bet išryškinant. □

XXVII knygos mėgėjai

Atkelta iš 7 psl.

kai iš įvairių Lietuvos miestų, kūrybinių sąjungų darbuotojai, visi kiti, kuriems rūpi knyga.

Kita atkurtosios Draugijos veiklos sritis – parodų organizavimas. Jų jau surengta 30. Kai kurios iš jų buvo eksponuotos ne tik Kaune („Autografai ne tik knygoje“, „Lietuviškam kalendoriui – 150 metų“ ir kt.). Tai retų leidinių parodos iš bibliofilų, *XXVII knygos mėgėjų draugijos* narių kolekcijų.

Draugija yra spaudai parengusi nemažai leidinių, daugiausia tai parodų katalogai, taip pat Viliaus Užtupo knyga „Lietuvos spaustuvės“. Lietuvai pažymint Pirmosios lietuviškos knygos, M. Mažvydo „Katekizmo“, 450 metų sukaktį, 1996 metais buvo parengta paroda „Senieji lietuviški leidiniai iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių“, kuri kartu su ją lydinčia ir komentuojančia Vilniaus universiteto bibliotekos direktore apkeliavo 36 Lietuvos miestų bibliotekas. Kitą parodą – „Lietuviškam kalendoriui 150 metų“ – parengė Vidmantas Staniulis. Ji taip pat buvo eksponuota įvairiuose Lietuvos miestuose. Parodų organizavimas Draugijos veikloje užima svarbią vietą. Parodos kelia žmonių bibliofilinę kultūrą bei supažindina su Draugijos narių asmeninėmis kolekcijomis. 2001 metais sausio 27 d. draugija pažymėjo 70 metų sukaktį. Jubiliejui skirtas renginys įvyko Kaune, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus A. ir P. Galaunių namuose. *XXVII knygos mėgėjai* buvo susitikę su M. Mažvydo bei S. Daukanto bibliofilų klubų nariais. Tų pat metų kovo 27 d. draugija pirmą kartą suteikė Garbės vardus. Juos gavo prof. K. Varnelis ir prof. L. Vladimirovas (po mirties). Garbės narys yra ir poetas Justinas Marcinkevičius. 2001 metų lapkričio 15-20 d. Lietuvos dailininkų sąjunga organizavo tarptautinį meninės knygrišybos simpoziumą „Knyga“ ir parodą, kurioje dalyvavo atstovai iš Japonijos, Prancūzijos, Italijos, Olandijos, Švedijos, Anglijos, Latvijos, Estijos ir kitų kraštų. Draugija irgi buvo pakviesta dalyvauti šiame ren-

ginyje. Jame perskaitytas pranešimas „Tadas Lomsargis ir „XXVII knygos mėgėjų draugija“ (pranešėja B. Butkevičienė). Parodos kataloge Draugija įrašyta į simpoziumo rėmėjų sąrašą. Minėtoje parodoje knygas iš savo asmeninių bibliotekų eksponavo šie Draugijos nariai: Algimantas Šimulynas, Zenonas Kerutis, Vytautas Petniūnas ir Vidmantas Staniulis.

Yra ir dar viena, visiems Draugijos nariams maloni veiklos sritis – kultūrinės ekskursijos. Daug jų įvyko, bet labiausiai visiems patiko Draugijos nario Albino Vaičiūno organizuota kelionė po Užnemunę, aplankant žymiausius kultūros centrus.

Draugija savo renginius stengiasi organizuoti 27-tą mėnesio dieną – tokią tradiciją perėmė iš ikikarinės Draugijos ir ją stengiasi tęsti. Laikoma-si ir to principo, kad Draugijoje gali būti tik 27 nariai (iš čia ir Draugijos pavadinimas). Telkia knygos mėgėjus, skatina jų tarpusavio bendradarbiavimą bei iniciatyvą. Todėl stengiamės dalyvauti ir asmeniniuose draugijos narių renginiuose.

Be tradicinių renginių – parodų organizavimo, naujų knygų pristatymo – parengtas ir išleistas Draugijos Metraščio trečias tomas, taip pat pakartotinai išleisti ir du prieš karą išėję tomai, nes jie buvo tapę bibliografinė retenybė. 2008 m. parengtas ketvirtas metraščio tomas, jį numatoma išleisti šiemet. Šiame tome bus pristatytos žymiausios bibliofilų bibliotekos: unikali prof. dailininko Kazio Varnelio biblioteka, rašytojo Kazio Borutos asmeninė biblioteka. Akad. Antanas Buračas apžvelgia teisinių dokumentų ir knygų kolekciją Paryžiaus Sorbonos universitete, Vilniaus universiteto bibliotekos buvusi direktorė Birutė Butkevičienė išnagrinėjo brolių Biržiškų fenomenalią kultūrinę ir knygotylinę veiklą. Didelę dalį sudaro kauliečių knygų straipsniai apie senąsias knygų kolekcijas Kaune, Lietuvoje. Tai KTU dr. Nijolės Lieutvinkaitės publikacija apie mažai žinomą, ta-

Jono Bretkūno *Postilė* (1591) iš Vlado Daumanto bibliotekos. Saugoma M. Žilinsko dailės galerijoje.

čiau svarbų Kaunui ir Lietuvai bibliofilą Vladą Daumantą-Dzimidavičių, kultūros istoriko Domo Akstino straipsnis „Pasipriešinimo liudininkės – vizitėlės“, L. Veržbolausko „Tūkstantmetė Lietuvos istorija pašto ženkluose“, Juozo Rimkaus – apie prieškario žymius Draugijos narius – P. Galaunę, M. Avietėnaitę, K. Jonyną (ir kt.). Pristatomos bibliofilinės knygos, teikiama plati *XXVII knygos mėgėjų* 15-kos metų veiklos panorama, jos istorija ir nūdienu.

Toks tad būtų trumpas pasakojimas apie *XXVII knygos mėgėjų draugiją*. Baigsime jį mintimi, kad Draugija gyvuoja, randa savo veiklos sritis. Be jos Lietuvos kultūros gyvenimas būtų skurdėsnis, ypač dabar, kai ekonominiams sunkumams spaudžiant, vis mažėja grynąja kultūra užsiimančių – ir leidyklos, ir knygynai jau neatlieka kultūros židinių funkcijų, tai didžiuliai leidybos concernai, dažnai ir savo knygynų tinklus turintys. Jie turi galvoti, kaip išgyventi. Tad pajėgiančių darbuotis kultūrinių organizacijų reikšmė tik didės. Šio rašinio autorė irgi didžiūojasi, kad jau daugiau kaip dešimt metų priklauso *XXVII knygos mėgėjų draugijai*.